

G. Szafir

50 lat adwokatury radzieckiej

Palestra 11/10-11(118-119), 3-8

1967

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

50 lat adwokatury radzieckiej*

Nie będzie chyba przesadą, jeśli powiemy, że dzień 7 listopada 1967 roku skieruje oczy całego świata na niezwykle jubileusz, jaki obchodzić będzie Kraj Rad, pierwsze na świecie państwo socjalistyczne. Całego zaś świata dlatego, że powstanie i rozwój tego państwa oznaczały i oznaczają zupełnie nową epokę, epokę wstawioną takimi zwycięstwami i podbojami, które nie mogą ująć uwagi całej postępowej ludzkości.

W te uroczyste dni sporządza bilans swej działalności także adwokatura radziecka — wielki odłam prawników pracujących na niwie socjalistycznego wymiaru sprawiedliwości.

Narodziny adwokatury radzieckiej nie mają daty zbieżnej z początkami nowej ery w dziejach ludzkości. Adwokatura radziecka powstała nieco później. Jednakże adwokaci radzieccy wiążą — co jest zresztą zrozumiałe — początek swojej działalności z pierwszymi dniami zwycięskiej rewolucji.

Rewolucja zburzyła, unicestwiła dawny sąd z całym jego aparatem. Jak podkreślał W. I. Lenin, było to „bezwzględnym obowiązkiem” rewolucji proletariackiej.

Wraz z sądem i prokuraturą rewolucja rozbiła i zburzyła także inną instytucję caratu, mianowicie adwokaturę.

Znany jest powszechnie ogólny stosunek Lenina do carskiej adwokatury. W większości swej adwokatura była zdecydowanie reakcyjna, choć w szeregach jej nie brak było także ludzi postępowych. Byli między nimi i tacy, którzy z bronią w rękę walczyli o zwycięstwo rewolucji, a potem stali się wybitnymi kierownikami młodego państwa proletariackiego. Wystarczy wymienić tu P. I. Stuczka i D. I. Kurskiego, którzy stali na czele Ludowego Komisariatu Sprawiedliwości.

Zresztą sam Lenin był adwokatem. Wypełniając ankietę jako delegat na X Wszechrosyjską Konferencję RKP(b), Lenin na zadane mu pytanie co do jego poprzedniego zawodu lub specjalności podał: „pomocnik adwokata przysięgłego 1891—1895”.

Działalność zawodowa Lenina w adwokaturze, którą początkowo łączył z pracą rewolucyjną, a potem ją rzucił, by się poświęcić całkowicie sprawie rewolucji, wciąż jeszcze czeka na ważne i dogłębne studia. Ocalały niektóre sprawy, w których Lenin występował jako obrońca. Istnieje więc duży i jak dotychczas niedostatecznie jeszcze przestudiowany materiał archiwalny.

* Przekład z języka rosyjskiego artykułu G. Szafira, adwokata, sekretarza odpowiedzialnego Społecznego Naukowo-Badawczego Instytutu Adwokatury w Leningradzie.

Ale nawet okoliczność, że sam Lenin pozostawał przez pewien czas w szeregach adwokatury, nie wpłynęła w najmniejszym stopniu na zmianę jej reakcyjnego oblicza. Dlatego też musiała ona być unicestwiona i... została unicestwiona.

Do czasu uformowania się nowej adwokatury radzieckiej, co miało miejsce w roku 1922, obrona sądowa przybierała różne formy organizacyjne.

Stosownie do postanowień dekretu Nr 1 z dnia 22 listopada 1917 roku o sądownictwie, obrońcami w sądzie mogli być „wszyscy nieposzlakowani obywatele płci obojga, mający prawa obywatelskie”.

Na mocy dekretu Nr 2 z dnia 7 marca 1918 r. o sądownictwie zostały zorganizowane specjalne kolegia zastępców prawnych, którzy byli uprawnieni do występowania w sądach zarówno w charakterze obrońców społecznych, jak i oskarżycieli społecznych. Zachowano jednak tryb postępowania poprzedni, gdyż możliwość wnoszenia obron przez poszczególnych obywateli została nadal utrzymana.

Na mocy Prawa o sądzie ludowym RSFRR z dnia 30 listopada 1918 r. zostały zorganizowane kolegia zastępców prawnych wyposażonych w funkcje już nie społeczne, lecz urzędowe. Kolegia te istniały do roku 1920, po czym je zniesiono. Od tego czasu wnoszenie obron przed sądem wykonywane było przez osoby zatrudnione na podstawie umowy o pracę; osoby te były wciągnięte do specjalnych rejestrów sporządzanych przez rady miejscowe.

Wreszcie w roku 1922 uchwalone zostało Prawo o adwokaturze, na mocy którego utworzono kolegia obrońców będące organizacjami społecznymi z własnym samorządem, istniejącymi przy sądach gubernialnych.

W pierwszych latach tej nowej działalności adwokaci, jakkolwiek byli członkami kolegiów, pracowali jednak poza kolegiami. Tego rodzaju sytuacja była wyraźnie sprzeczna z celami i zadaniami adwokatury socjalistycznej, toteż w roku 1932 udoskonalono strukturę organizacyjną adwokatury o tyle, że od tego czasu adwokaci obowiązani byli wykonywać swą pracę w kolektywach.

W roku 1939 ogólnozwiązkowa ustawa o adwokaturze wprowadziła organizację zrzeszeń adwokackich (kolegiów) na zasadzie terytorialnej, przy czym podstawową komórką kolegiów stały się tzw. konsultacje prawne.

Na tych samych zasadach organizacyjnych oparte są zrzeszenia adwokackie, powołane do życia w myśl uchwalonego w roku 1962¹ Prawa o adwokaturze obowiązującego w poszczególnych republikach.

We wszystkich latach swojej działalności adwokatura radziecka spełniała odpowiedzialne zadania ścisłej współpracy z państwem radzieckim w sprawie umocnienia radzieckiej praworządności oraz ochrony praw i interesów obywateli radzieckich.

Nie zawsze i nie w każdym okresie zadania te mogły być spełniane przez adwokaturę w sposób dość owocny. W minionym okresie odchyłeń

¹ Niektóre z tych ustaw zostały następnie zmienione i uzupełnione, nie dotyczyło to jednak zasad organizacyjnych struktury.

od praworządności socjalistycznej, które zostały tak zdecydowanie napiętnowane w uchwałach XX Zjazdu Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego, rola i znaczenie działalności adwokatury były niezaskuszenie pomniejszane. Był to okres, w którym tylko w słowach uznawało się znaczenie adwokatury (Wyszyński), a w rzeczywistości wyraźnie je bagatelizowano.

Jak wiadomo, dzięki ogromnej pracy włożonej w wykonanie uchwał XX Zjazdu KPZR przywrócono naruszone normy praworządności socjalistycznej. Dalsza demokratyzacja i doskonalenie ustawodawstwa Związku SRR i republik związkowych oraz wzmocnienie i rozwój gwarancji prawnych podniosły rolę i znaczenie działalności adwokatury, efektywność jej wysiłków w sprawie walki o zwycięstwo praworządności socjalistycznej.

Dzisiaj działalność adwokatury radzieckiej zyskała sobie szerokie uznanie ze strony społeczeństwa. Działalność ta jest przedmiotem ożywionej dyskusji na łamach szerokiej prasy („Litieraturnaja Gazieta”, periodyki „Nowyj Mir”, „Zwiezda”, „Oktiabr” i in.) oraz przykuwa uwagę i budzi zainteresowanie społeczeństwa radzieckiego.

Tłumaczy się to przede wszystkim tym, że wykonywanie zawodu adwokackiego jest uważane w Związku Radzieckim za pełnienie *sui generis* służby społecznej. Adwokat to zarazem działacz społeczny, nie zasklepiający się w ramach swej działalności zawodowej.

Możemy śmiało powiedzieć, że stworzyliśmy sobie nową adwokatwę, której różnorodna działalność ma na widoku wychowanie ludzi w duchu socjalistycznej świadomości prawnej.

Dzisiaj istnieje nierozzerwalny związek pomiędzy takimi pojęciami, jak wymiar sprawiedliwości, świadomość prawna, adwokatura. Służąc całą swą działalnością sprawie wymiaru sprawiedliwości, adwokatura radziecka — zarówno w gmachu sądowym, jak poza nim — sprzyja wychowaniu szerokiej mas ludowych w duchu socjalistycznej świadomości prawnej.

Wystarczy powołać się tu na jakościowy skład adwokatury. W RSFRR 60% adwokatów to członkowie Partii Komunistycznej. W szeregach adwokatury znajdują się liczni uczestnicy Wielkiej Wojny Narodowej, odznaczeni orderami i medalami wojskowymi za odwagę i waleczność. Wśród nich jest siedmiu bohaterów Związku Radzieckiego. W czasie ostatnich wyborów do organów władz terenowych wybrano na delegatów 105 adwokatów do rad obwodowych, rejonowych, miejskich i wiejskich. To zaufanie okazane adwokatom jest wynikiem oceny ich zasług w życiu społecznym kraju.

Zadaniem adwokatury jest udzielanie pomocy prawnej. Ale działalność ta nie może być bierna czy kontemplacyjna. Adwokaci kierują się wzniosłymi słowami Lenina, napisanymi przez niego w jednym z jego listów. Mówiąc mianowicie o istocie pomocy prawnej dla ludności, Lenin pisał, że polega ona na tym, aby „nauczyć ich (i pomóc im) walczyć w obronie swego prawa według wszelkich prawideł legalnej w RSFRR walki o prawa”². Osiągnięcie zwycięstwa prawa jest naprawdę szla-

² Zbiór Leniowski, XXXVI, str. 313.

chetnym zadaniem adwokatów radzieckich, któremu poświęcają oni wszystkie swoje siły.

Wielką jest rola adwokatury w postępowaniu karnym. Jest to — krótko mówiąc — działanie, które ma na celu dotarcie do prawdy w procesie. Z tego względu określenie sytuacji procesowej adwokata-obroncy w postępowaniu karnym ma znaczenie bynajmniej nie abstrakcyjno-teoretyczne, lecz charakter na wskroś praktyczny. Od tego, jak dalece prawidłowo rozumie obrońca istotę i sens swej działalności, zależy efektywność jego wysiłków. Nie podzielałbym punktu widzenia tych autorów, którzy uważają obrońcę za pomocnika sądu (np. prof. M. A. Czelcow), nie zgadzając się również z tymi, którzy uważają obrońcę za pełniącego funkcję przedstawiciela uprawnionych interesów oskarżonego (prof. M. S. Strogowicz, E. D. Sinajski i in.), sądzimy, że przy określaniu istoty roli obrońcy w procesie należy brać za punkt wyjścia nie jego stosunki z oskarżonym, lecz wyłącznie jego funkcje procesowe.

Jeśli spojrzeć na obrońcę z takiej właśnie pozycji i określać treść jego działalności z punktu widzenia sformułowanego w ustawie stanowiska co do kierunku jego działalności (wyjaśnienie okoliczności obciążających i łagodzących), to sytuację procesową obrońcy można by tak określić: jest to samodzielny — z punktu widzenia swoich uprawnień — uczestnik procesu, pełniący funkcję obrony przeciwko wniesionemu aktowi oskarżenia za pomocą przewidzianych w ustawie środków w celu ustalenia prawdy obiektywnej w postępowaniu karnym.

Taki właśnie staje przed nami adwokat radziecki w historii adwokatury radzieckiej, która pozostawiła namacalny, wyraźny ślad w doskonaleniu pracy organów socjalistycznego wymiaru sprawiedliwości. Ślad ten uwidocznił się przede wszystkim w praktyce sądów, na którejle ukształtowanie obrońcy wywierali wpływ bezpośredni. Ślad ten uwidocznił się również w zbiorach przemówień sądowych adwokatów radzieckich, jakie ukazały się w ostatnim dziesięcioleciu.

Takimi właśnie cechami odznacza się dziś już nieżyjący adwokaci: N. W. Kommodow, S. K. Kazanczejew, I. D. Brude, N. P. Uspienski, J. I. Mazel, których nazwiska są na zawsze związane z wprowadzeniem i rozwojem instytucji obrony sądowej w młodym Kraju Rad.

Cechami tymi odznaczają się także żyjący obecnie wybitni adwokaci: J. S. Kisielow, W. L. Rossels, M. P. Gorodisski, L. A. Wietwiński i wielu innych. Wydane niedawno zbiory mów sądowych J. S. Kisielowa i W. L. Rosselsa unaoczniają ogromne znaczenie mądrego i wychowawczego przemówienia adwokackiego, wykraczającego daleko poza granice sali sądowej.

Obowiązkiem adwokata jest bronić. Broniąc jednak, adwokat nie może nie zastanawiać się nad sposobami zapobieżenia popełnianiu przestępstw przez osobę, której broni. Aby zaś przestępstwo nie zostało popełnione, należy wyświecić i zlikwidować jego przyczyny i warunki. A to adwokat może i powinien zrobić i rzeczywiście robi. Na tym właśnie polega jeszcze jedna z różnorodnych form działalności adwokata: bierze on udział w walce o zapobieganie przestępstwom, w walce o likwidację przestępczości w Kraju Rad.

Udział ten znajduje także swój wyraz w szerokiej popularyzacji

prawa, prowadzonej przez adwokaturę radziecką. W samym tylko 1966 roku adwokaci RSFRR ogłosili około 70 000 referatów, wykładów, pogadanek, których celem było utrwalanie i poszerzanie świadomości prawnej szerokich mas pracujących.

Ale nie tylko w sądzie adwokaci radzieccy służą swą pomocą wymiarowi sprawiedliwości. W czasach obecnych kiedy nauka jest nierozzerwalnie związana z wszystkimi dziedzinami życia (przede wszystkim dlatego, że prawdziwie naukowy jest tylko światopogląd oparty na teorii marksistowsko-leninowskiej), nie może nie istnieć związek adwokatury z nauką prawa.

Adwokatura radziecka wydała ze swego grona liczną rzeszę uczynnych-prawników, którzy wnieśli znaczny wkład w rozwój radzieckiego orzecznictwa. Adwokaci: prof. A. N. Trajkin i prof. A. L. Cypkin przyczynili się w znacznym stopniu do rozwoju teorii prawa karnego, procesu karnego i teorii obrony. Dziś w szeregach adwokatury naliczylibyśmy dziesiątki doktorów i kandydatów nauk prawnych, którzy z powodzeniem łączą obronę z pracą naukową. Na łamach radzieckiej prasy prawniczej (periodyki „Sowietskoje Gosudarstwo i Prawo”, „Socjalistyczeskaja Zakonnost’”, „Sowietskaja Justicya” i in.) systematycznie drukują swe prace uczeni-adwokaci, służąc w ten sposób rozwojowi i poszerzeniu badań naukowych w dziedzinie prawa.

Ścisły związek adwokatury z nauką spowodował z natury rzeczy powstanie tego rodzaju nowych ze swej istoty instytucji naukowych, jak Leningradzki oraz Moskiewski Instytuty Obrony Sądowej, które tak prowadzą swą działalność, by pracą adwokatury napełnić treścią naukową. Współpracownicy tych Instytutów zatrudnieni są w nich na zasadach pracy społecznej. I chociaż niewiele czasu upłynęło od zorganizowania tych Instytutów, dostarczają one materiału naukowego wielce pożytecznego dla doskonalenia działalności adwokatury.

W końcu czerwca 1967 r. adwokatura Federacji Rosyjskiej, po raz pierwszy w okresie 45 lat swego istnienia, zwołała Konferencję republikańską. Wygłoszone na niej referaty oraz liczne przemówienia wykazały zgodność poglądów na węzłowe zagadnienia działalności adwokatury. Konferencja wysunęła szereg istotnych problemów co do dalszego doskonalenia pracy adwokatury. Należy do nich m. in. konieczność dalszego opracowania zagadnień z zakresu teorii obrony oraz usunięcie spornych do dziś jeszcze poglądów na realizację prawa do obrony, które pozostają nie rozstrzygnięte, co z kolei nie sprzyja zwiększeniu efektywności obrony.

Do problemów tych należą również zagadnienia dotyczące doskonalenia struktury organizacyjnej adwokatury radzieckiej. Rozstrzygnięcia tych zagadnień domagają się pilne potrzeby życiowe.

W bezpośrednim związku z zagadnieniami podniesienia poziomu pracy obrońców znajdują się także zagadnienia dotyczące dalszego udoskonalenia ustawodawstwa karno-procesowego normującego realizację prawa do obrony, w szczególności w stadium śledztwa wstępnego. Nie ulega wątpliwości, że dalsza demokratyzacja postępowania karnego zapowiedziana w programie KPZR sprzyjać będzie dalszemu rozwojowi tak istotnej gwarancji praworządności, jak prawo do obrony, bez któ-

rego niemożliwe jest osiągnięcie niezbędnych celów wymiaru sprawiedliwości.

Ulegają rozszerzeniu i umacniają się międzynarodowe stosunki adwokatury radzieckiej. W sposób jak najbardziej ścisły są one podtrzymywane z adwokatami bratnich krajów socjalistycznych: Polski, Czechosłowacji, Węgier, Bułgarii i innych. Stała wymiana informacji, wzajemne wizyty dla poznania doświadczeń stają się zjawiskiem powszednim w stosunkach z adwokaturą tych krajów.

Cieszy nas niepomrotnie, że na łamach miesięcznika „Palestra” ukazują się systematycznie wiadomości o życiu adwokatów radzieckich, informacje o naszych konferencjach naukowych, o literaturze poświęconej adwokaturze. Z nie mniej baczną uwagą również i my obserwujemy życie i pracę adwokatów polskich, których pożyteczna działalność służy sprawie socjalizmu w bratnim dla nas kraju.

Nie pomylimy się, jeśli powiemy, że adwokatura radziecka znajduje się obecnie w rozkwicie.

Z radością uświadamiamy sobie, że ten rozkwit zbiega się z jubileuszem socjalistycznego państwa radzieckiego, kroczącego ku nowym zwycięstwom w dziele budownictwa gospodarczego, kulturalnego i państwowego.

Nie mniej radosna jest świadomość tego, że w sprawę zwycięstw narodu radzieckiego włożyliśmy także i my, adwokaci kraju zwycięskiego socjalizmu, swoją pracę.

EMANUEL ISERZON

Kodeks postępowania administracyjnego w działalności organów samorządu adwokackiego

W dniu 28 lipca 1966 r. Naczelna Rada Adwokacka podjęła następującą uchwałę:

„W zakresie przewidzianym ustawą samorząd adwokatury spełnia funkcje administracji państwowej. W indywidualnych sprawach rozstrzyganych przez samorząd w zakresie postępowania stosować należy k.p.a. (art. 1 i 2 § 2 pkt 2), jeżeli przepisy szczególne nie stanowią inaczej” *.

W niniejszym artykule zamierzam wyjaśnić, dlaczego ustosunkowuję się pozytywnie do stanowiska Naczelnej Rady Adwokackiej. Zamierzam ukazać obraz zasięgu k.p.a. w działalności organu samorządu adwokackiego. Oczywiście artykuł rozważa jedynie niektóre typowe

* „Palestra” 1966 nr 9, s. 83.